

rozvoji socialistického umění. V této souvislosti je třeba si připomenout slova člena předsednictva a tajemníka ÚV KSČ soudruha Vasilu Bilaka na prosincovém zasedání ideologické komise ÚV KSČ. Soudruh Bilak zdůraznil ve svém úvodním projevu, že ve vztahu k umění je nutno zajišťovat realizaci závěrů XIV. sjezdu dlouhodobě koncipovanou přesvědčovací prací, že je nutno tuto koncepci domyslet a „dotáhnout“ v konkrétní problematice jednotlivých znění a shromáždit pro její prosazení dostatek talentovaných tvůrčích sil. Velmi zásadní význam však v této souvislosti mají i jeho slova o tom, že rozvoj našeho umění nezbytně potřebuje atmosféru soustředěné práce, klidu a vzájemné důvěry: umělci potřebují mít jistotu, že nebudou podezíráni ze zlých úmyslů, ani když se jim nepovede ta či ona kniha, článek či divadelní představení. Dodal bych jen, že umělecká kritika potřebuje mít opět jistotu, že neúspěch bude moci nazvat neúspěchem, aniž by tím vyvolala nejmenší pochybnosti o občanském postoji umělcově.

Neboli: proti nesprávné a nesmyslné toleranci vůči našim ideovým odpůrcům je třeba postavit velkorysost i chápací porozumění vůči všem, kdo přicházejí s čestnými úmysly. To je jeden z důležitých předpokladů, abychom dobré náznaky roku 1971 rozvinuli v stále se rozšiřující proud socialistické tvorby, která bude mít co říci našim pracujícím lidem.

(Tvorba 4, 1972, č. 3, 19. 1., s. 5)

NÁŠ SPISOVATEL A SPOLEČNOST

Na okraj sjezdu Svazu českých
a Svazu slovenských spisovatelů

Josef Rybák

V Praze a v Bratislavě se scházejí ke svým sjezdům čeští a slovenští spisovatelé. Oba sjezdy jsou pracovní, řeknou velmi vážná slova do spisovatelských řad, ať už běží o nedávnou minulost, nebo o přítomnost. A budou bez senzací, bez bengálu a fanfár. Nebude to žádná estráda, jako bylo několik

posledních spisovatelských sjezdů, které se změnilo v tyátr pro senzacechtivé duše a západnické uši a na kterých otázky literatury byly vedlejší. Naši veřejnost bude jistě zajímat, co se na těchto sjezdech řekne. Nepochybují, že také známí šmokové a chlebičkáři na Západě budou se nemálo namáhat, aby si ve svém trapném shonu po krejčárnách i tady něco přivydělali.

Spisovatelé, kteří se na těchto sjezdech scházejí, nejsou ani vlasatci, ani proklamátoři extrémních literárních mód buržoazní proveniencí. Nebudou na těchto sjezdech vystupovat v líbivých převlecích, nebudou mít fraky ani redingoty, ani čamary, ani fiží a kraječky. Byl-li v minulosti skutečný spisovatel někomu podoben, nebo chtěl-li se někomu podobat, pak se chtěl podobat spíše dělníkovi než komediantům a šarlatánům.

Jiří Wolker: Proletariát jsou dělníci nového světa. Umělci chtějí být dělníky nové krásy v něm.

F. X. Šalda: Do dějin vchází jen ti zcela upřímní, upřímní a sobě věrní až do flegmatickosti... A blázní cizích frází a hesel, hastruši cizích póz padají do propadliště dřívě, než se po jevišti rozhlédnou.

Zdeněk Nejedlý: Jak Marx ukázal, všechno je historie, všechno dějiny, protože nic nestojí, vše jde dál, je částí, etapou dějin lidstva. Český spisovatel může a má být toho předním průkopníkem.

Kde se spisovatel odklonil od tohoto obrazu, tam se také literatura odcizila svému skutečnému poslání. A právě z nedávných let, z té pitvorné posunčiny, vyúsťující nakonec v kontrarevoluci a národní zradu, jest o tom dosti příkladů. Oba sjezdy se i tím mají zabývat. Ale hlavně se mají upnout k perspektivám, k tomu, co literatura by měla dělat a co se čeká od spisovatele po všech minulých zmatcích, názorových kotrmelcích a veškeré té nebezpečné kašparádě, kterou velice přesně označil F. X. Šalda.

Spisovatelské sjezdy a samozřejmě ani žádná spisovatelská organizace nemůže udělat z někoho génia. Neudělá umělce z nikoho, kdo k tomu nemá předpoklady, talent a vůli, a kdo se domnívá, že poctivé, hluboké a opravdové umění je snadné a že se dá dělat levou rukou.

Někteří spisovatelé jsou vzhledem k této nezviklatelné pravdě na druhé straně náchylni tvrdit, že se mohou obejít bez svého Svazu. Může to tak být a nemusí. Může to tak být, vylučuje-li se spisovatel sám z lidské kolektivity jako samotář, jako individualista, jako někdo, kdo se nechce zabývat světem kolem, ale svou subjektivitou a svými úzce existenciálními problémy. Normální spisovatel, jemuž není lhostejný osud této republiky, však jako normální dělník touží stát v jednotě s těmi, kdo mají s ním společný cíl.

Z toho důvodu není u nás spisovatele, stojícího na platformě naší komunistické strany, na platformě našeho socialistického zřízení, ale ni-

koli z nějakého osobního prospěchářství, ale uvědoměle, světonázorově a svou příslušností k lidu, kdo by si neuvědomoval kulturně politický význam spisovatelské organizace. Význam jejího ideového působení. Jejího vlivu na formulování koncepce naší socialistické literatury, na utváření morálně politické tváře každého spisovatele, stojícího na půdě této republiky, i vlivu na ty, kteří zůstávají mimo řady členů Svazu, zejména na literární mládež. Neboť ani umění nelze odtrhnout od ideologie.

Samozřejmě že pro vznik umělecky závažné a ideově významné tvorby nestačí pouhá politická vyspělost. Ale bez jasného životního postoje, bez vyhraněné světonázorové příslušnosti, bez humanistického citění nerozvine se plně ani sebevětší umělecký talent. Jako nemůže žít ryba bez vody, nemůže ani spisovatel žít v odtrženosti od světa, v odloučenosti od jeho hlavních otázek a problémů, od společnosti, od lidí, kteří svou prací, zápasem, každodenním bojem se silami zla vytvářejí nový svět, lepší, stále lidštější a dokonalejší než svět plodící války a hrůzy.

Bez uvědomělého postoje, který je výslednicí politického, filozofického, světonázorového sebevzdělávání se dnes neobejde ani spisovatel. Neboť to mu umožňuje bez dlouhého tápání, bez vysilujícího, úmorného bloudění zmocňovati se pravdy o životě a zaujímatí nedvojsmyslně pokrokový postoj ke každému životnímu faktu. Ani umělec, ani spisovatel, stejně jako vědec a myslitel, se nemůže vymanit z ideologie, která, i když skrytě, se obráží v jeho díle.

Slyším odněkud staronovou ošuntělou pokryteckou otázku, že politika nemá s uměním nic společného, jako by kdy vypreparované čisté duše, stranicí se vřavy světa, stály mimo zákony společenského procesu. A slyším vyslovovat příklad Balzakův, Gogolův nebo Tolstého s tvrzením, že umělecké dílo může vznikat i z rozporů uvnitř té či oné osobnosti, kdy jedna stránka její povahy, uměleckotvůrčí, následkem autorova geniálního talentu, jeho ostrosti zraku a pohledu, zkušeností, citu a smyslu pro pravdu, jeho fantazie a imaginace a toho všeho, co směřuje k vlastní představě krásy života, je pokroková, a druhá, filozofická, myslitelská a úvahová stránka tvůrčovy bytosti, ovlivněná původem, přežitky a předsudky, dobovými konvencemi, nebo reakční výchovou atd., může být zpátečnická.

Nejsem historik ani filozof, ale má spisovatelská profese mi říká, že tato zásada, či poučka možná mohla platit jako výklad historických jevů, nebo poznatek, že tomu tak skutečně bylo, když v určitých dobách, rozhodujících pro vznik díla například Balzakova nebo Tolstého, jejich díla shrnovala v sobě víc objektivních a pravdivých znaků života, reálných obrysů skutečnosti než metafyzické, filozofické, politické a mravní, často náboženstvím ovlivňované systémy té doby. A že to asi přestalo platit

Normalizace

pro naše doby, právě tím, jak říká Zdeněk Nejedlý, že nic nestojí a vše jde dál. A zejména že to přestává platit proto, že lidský intelekt má dnes k dispozici nejmodernější a nejpokrokovější vědu všech věd, marxismus-leninismus, který mu umožňuje dopátrávat se pravdy, pochopit zákonitosti a procesy života a společnosti a uvést v soulad a v jednotu talent a jasný rozum.

Rozpor, o němž tu je řeč, že by se i v přítomné době mohl zrodit umělec-velikán, který by vytvořil velkolepé dílo, prodchnuté humanistickým duchem a dopátrávající se dalekých perspektiv lidstva, a přitom by se vyznačoval zaostalým světonázorovým postojem, že by například sympatizoval s tím, co se děje ve Vietnamu, a byl nadšen zvrhlostí, do jaké se zvrátila vychvalovaná americká demokracie, takový jev by asi byl spíše anachronismem, než obecným faktem, ačkoli teoreticky, nebo u figur fabrikujících díla průměrného a podprůměrného kalibru, ani takový fakt vnitřního rozporu bychom nemuseli vyloučit.

Ovšem byli a jsou autoři, kteří nebyli a nejsou komunisté, a přesto vytvořili díla vynikající a proslulá, jimiž se přiblížili k nám. Myslím hloubkou lidskosti, citově, instinktivně. Mám na mysli takového Hemingwaye nebo Faulknera. Hemingwaye, který kdysi kdesi napsal, tuším v Zelených pahorcích afrických, že spisovatele zakaluje bezpráví. Měl na mysli Dostojevského a jeho carské žaláře. Ale mohl jmenovat i jiné. A my bychom ho mohli doplnit, třeba takovými jmény, jako byl například Nazim Hikmet, nebo jako je Janis Ritsos. Mohli bychom použít této poučky i na Angelu Davisovou, třebaže se nejedná o spisovatelku. Samozřejmě že i bezpráví – jako všechno – my chápeme třídně. Je třeba bezpráví páchané na kapitalistech a vykořisťovateli tím, že se jim nakradené bohatství znárodní, a je bezpráví, které k své hanbě a k pobouření celého pokrokového světa páše prezident Nixon na vietnamském lidu. Hemingway sám svým dílem dal najevo, jaké bezpráví on má na mysli. Ukázal to svými sympatiemi se španělskými republikány a s tím prostým kubánským rybářem, bojujícím s nezdolným lidským hrdinstvím za dary moře v mexickém zálivu. Hle, tedy ideologie. Ovšem takový autor, který neměl odvahu či schopnost Romaina Rollanda překročit zákop dělicí jednu třídu od druhé, jako například Steinbeck, který se proslavil svými Hrozny hněvu a zostudil svými výroky o válce ve Vietnamu, se nutně pohybuje na ostří břitvy a jeho ideová ngramotnost ho nakonec v mezních politických momentech srazí tam, s čím je dědičně připoután, a odhaluje jeho zaostalost.

Socialistická literatura, o čemž máme skvělé příklady z naší tvorby, když jmenujeme Marii Majerovou, Ivana Olbrachta, S. K. Neumanna,

Vladislava Vančuru, Vítězslava Nezvala a další a další, nebo autory světového významu, jako byl Martin Andersen Nexö, Gorkij, Romain Rolland, Dreiser atd., vidí záruku svého rozvoje v jednotě mezi uměleckým růstem a politickým uvědoměním. Vypěstlost politická nejenže není na škodu talentu, ale tvoří bezpečný základ jeho rozvoje.

Protože za neoddělitelnou součást hodnoty literárního díla považujeme jeho pravdivost a jeho lidskost, jeho bojovnost a jeho mravní čistotu, ryzost uměleckého díla spojujeme i s ryzostí charakteru jeho tvůrce. Nemůže nám být lhostejná morální tvář spisovatelova, bez jehož čestnosti, bez toho, že by stál za každým svým slovem, že je připraven nic z toho, co napsal, neodvolat, nedovedeme si představit společenský dosah jeho díla. To je případ Ostrovského, Fučíkův, Nazima Hikmeta.

Není možno smířovat se v naší společnosti s takovou tvorbou, jejíž tvůrce zůstává ve sféře rutinovaného živnostníka, který je ochoten psát jednou tak a podruhé jinak, podle počasí, větru a nálad, jaké panují, podle toho, co se žádá na literárním trhu a co se nosí. Takovýto pekuniární vztah k literatuře může být normálním zjevem v buržoazních literaturách, které ochotně přijímají do svých řad i každého renegáta a odpadlíka ze socialistického světa, ale v socialistické literatuře, v literatuře s morální páteří, od níž se očekává ideové působení, je takovýto nemorální jev nemyslitelný.

Je-li umělec světonázorově pevný, nemusí se obávat žádných experimentů a pokusů vyzkoušet sám na sobě to či ono. Ať už to přichází odkudkoli. Ovšem ideově, ideologicky a politicky málo vyzbrojenému umělci bude vždycky hrozit nebezpečí, že s formálními objevy převezme i část náplně, část obsahu z jiného světa, část postoje nebo vzdoru, který vyrůstá z jiné základny a z opačného břehu. To jsme ostatně viděli dosti názorně jako obecný zjev v naší kosmopolitně zaměřené modernistické literatuře okolo let 1968 a 1969, která se hnala za kdejakou módou západního světa i s jejich duchovní maloburžoazní náplní.

Jen rostoucí politická vypěstlost umožňuje umělcům rozvíjet nejrozmanitější druhy a žánry literatury, obohacovat umělecké formy, nepřeslapovat na jednom místě, ale zvedat literaturu k novým metám, aby byla vysoce umělecká, náročná, zajímavá, bohatá bohatstvím citů a znalostí života, problémů a konfliktů uvnitř lidí a naší společnosti, jejichž řešení je nezbytné pro další pokroky a úspěchy.

Ve všestranně podnětné kulturně politické práci, podporující rozvoj naší socialistické literatury, v úsilí vytvářet podmínky pro novou tvorbu, ve snaze pomáhat v plnění úkolů vytyčených XIV. sjezdem naší strany, v neochvějně snaze získávat stále více spisovatelů pro společné cíle naší tvorby, v působení na ostatní tvůrčí svazy ve směru společných

cílů, v upevňování bratrských svazků s tvůrci a literaturami socialistických zemí, zejména Sovětského svazu, ale i v rozvíjení vztahů s pokrokovými tvůrci ostatního světa, tkví smysl českého i slovenského Svazu spisovatelů a obou jejich sjezdů.

Jde o to, aby všichni členové Svazu kolektivně se podíleli na těchto úkolech. A aby oba svazy přitom neztratily ze zřetele, že hlavním smyslem tvůrce je tvořit dílo a nikoli spolkařit.

(*Tvorba* 4, 1972, č. 22, 31.5., s. 8)

SJEZDOVÁ ZPRÁVA

předsednictva přípravného výboru Svazu českých spisovatelů,
přednesená s. Janem Kozákem na ustavujícím sjezdu

Svazu českých spisovatelů 31. 5. 1972

(úryvky)

Soudružky a soudruzi!

Scházíme se na našem sjezdu v době, kdy komunistická strana a s ní celá společnost cílevědomě přistupují k plnění významných úkolů vytyčených generální linií XIV. sjezdu Komunistické strany Československa. Jejich uskutečnění bude znamenat další rozvinutí naší socialistické ekonomiky, další vzestup životní úrovně lidu, jeho kulturního rozvoje, další upevnění a sjednocení naší společnosti, nový rozkvět socialistického Československa.

Uplynuly tři roky od dubnového pléna ÚV strany v roce 1969, které znamenalo zásadní obrat v politice strany a znovu ji semklo na principech marxismu-leninismu a proletářského internacionalismu. Tím, co KSČ vykonala v konsolidaci domácích příměrů i v mezinárodním postavení republiky, se těší důvěře našich pracujících. Znovu získala vážnost i u našich přátel v bratrských zemích, zejména v SSSR, největší záštitě socialistického světa.

V postupném odstraňování škod z let 1968 a 1969 se zdála nejobtížnější normalizace našeho kulturního života, zejména v oblasti literatury, kde se nejvýrazněji projevil oportunistické, revizionistické, antisoci-